

เมือง.???...ที่ถูกลืมน.....

นำเสนอเมื่อ : 15 พ.ย. 2552

เมืองก่อนประวัติศาสตร์ **(เมืองที่ถูกลืมน)**_

"
เจ้าน้อยคือใคร"... "เมืองเจ้าน้อย" มีความเป็นมาอย่างไร.... "เมืองเจ้าน้อย" หายไปไหน?
"

เชื่อกันว่า "**เมืองปาย**" เป็นชุมชนก่อนประวัติศาสตร์
เคยเจริญรุ่งเรืองมาพร้อมกับเมืองเชียงใหม่ สมัยราชวงศ์มังราย
ต่อมาได้กลายเป็นเมืองร้างไป และประมาณ พ.ศ.2318-2338
ได้มีกลุ่มชาติพันธุ์อพยพเข้ามาอยู่ทั้งไทยใหญ่ ไทยยวน ไทยปกากะญอ

จากการศึกษาจากคัมภีร์ไบเบิลหลายเมืองได้กล่าวถึงเมืองปาย
และมีหลักฐานทางโบราณคดีที่พ้องกับตำนานดังกล่าวด้วย
จากการศึกษาของพระครูปลัดกวีวัฒนธรรย สุระมณี วัดเจดีย์หลวง อำเภอเมือง
จังหวัดเชียงใหม่ พบว่ามีรายงานการสำรวจวัดวาอาราม
ในเขตอำเภอปายและเมืองน้อยมีโบราณคดี
โบราณสถานหลายแห่งที่เชื่อว่าเมืองปายและเมืองน้อยเคยเป็นเมืองที่เจริญรุ่งเรืองมา
ก่อน

หลักฐานตามคัมภีร์ไบเบิลและโบราณคดี
โบราณสถานที่เชื่อว่าเป็นหลักฐานอ้างอิงได้

- 1) วัดหนองบัว เป็นวัดร้างที่อยู่กลางทุ่งนาในตำบลแม่ฮี้

มีหลักฐานใบเสมาและโบราณสถานอื่น ๆ ที่มีให้เห็นอยู่ถึงปัจจุบัน

2) เจดีย์หลวงเมืองน้อย ตั้งอยู่ริมฝั่งน้ำปายก่อนเข้าหมู่บ้านเมืองน้อย กำลังได้รับการบูรณะ

3) ใบเสมาเล่าความเกี่ยวกับเมืองปายบางส่วน (เก็บไว้ที่ห้องสมุดโรงเรียนราชประชานุเคราะห์ 22 ปาย)

4) ถ้าผีแมน บ้านห้วยหก ในพื้นที่บ้านเมืองน้อย (เมืองเจ้าน้อย) ตำบลเวียงเหนือ มีโครงกระดูกมนุษย์ ของใช้ โลงศพ

5) ถ้ำดอยปู่กั้ง บ้านห้วยเฮี้ยในพื้นที่บ้านเมืองน้อย (เมืองเจ้าน้อย) ตำบลเวียงเหนือ มีโครงกระดูกมนุษย์ ของใช้ โลงศพ

คำบอกเล่าของพ่อครูจันทร์ อินทสาร(ปราชญ์ชาวบ้านเวียงเหนือ) ซึ่งท่านเคยเดินทางไปมา พบว่ามีเอกสารภาษาพม่าและไทยใหญ่ เป็นหลักฐานที่ใกล้เคียงกันด้วย

อีกส่วนเป็นบันทึกของอาจารย์โกศล กันทะรส อดีตรองผู้อำนวยการโรงเรียนราชประชานุเคราะห์ 22 ที่ได้ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับเมืองปาย ขณะที่รับราชการที่อำเภอปาย

"เจ้าน้อยคือใคร""เมืองเจ้าน้อย"มีความเป็นมาอย่างไร"เมืองเจ้าน้อยหายไปไหน?"

เมืองน้อยน่าจะมาจากเมืองเจ้าน้อย

ที่ใช้เรียกเป็นชื่อของโอรสเจ้าเมืองเชียงใหม่ที่ได้เข้ามาครองเมืองชายแดนแห่งนี้

นั่นเอง

จากภูมิหลังเมืองปายมาพอสังเขป วันนี้อธิบายอยากเขียนถึง

"เมืองเจ้าน้อย" เมืองเจ้าน้อย คือเมืองน้อยในปัจจุบัน

เป็นเพียงหมู่บ้านเล็ก

ๆของชาวกระเหรี่ยงที่อพยพเข้ามาอยู่อาศัยเพียงประมาณ 100 ปีที่ผ่านมาเท่านั้น

จากโบราณสถาน

โบราณคดีที่เล่ากันมาเมืองน้อยหรือเมืองเจ้าน้อยน่าจะเป็นเมืองที่มีความเจริญรุ่งเรืองมาก่อนที่จะมาเป็นเมืองปาย

เพราะจากหลักฐานซึ่งส่วนใหญ่เป็นวาอารามที่ปลูกสร้างริมฝั่งด้านตะวันออกของแม่น้ำปาย **ไม่ว่าจะเป็นวัดศรีเกิด วัดหนองบัว ที่ตำบลแม่ฮี้**

อำเภอปาย ยังมีหลักฐานทางประวัติศาสตร์

ยังมีสถาปัตยกรรมโบราณหลงเหลือให้เห็นเป็น **"ใบเสมา"**

ที่วัดรางกลางทุ่งนาบ้านแม่ฮี้

โบราณสถานวัดเจติยหลวงที่บ้านเมืองน้อยหรือเมืองเจ้าน้อยก็ยังมีให้เห็น และที่สำคัญคือถนนเส้นทางจากบ้านเวียงเหนือ

เมืองเจ้าน้อยและเมืองแหง **มีวัดรางอยู่ถึง 37 แห่ง**

ที่ยังไม่หาจะมีนักโบราณคดีท่านใดมาทำการศึกษ้อย่างแท้จริง?

สำคัญยิ่งคือ**สถาปัตยกรรมที่วัดเจติยหลวงที่เมืองเจ้าน้อย**

ซึ่งตั้งอยู่บนพื้นที่ประมาณ 4 ไร่ ตามหลักฐานที่เห็นปัจจุบัน

มีแนวกำแพงกำหนดเขตพุทธาวาสขนาด 80x100x1 เมตร

กอดวยอิฐโบราณ ขนาดของชุกชีวิหารขนาด 40x60

เมตร (วัดโดยพระจันทร์ เขมกาโม เจ้าอาวาสวัดเมืองน้อย)

ฐานชุกชีอิฐโบสถ์ ขนาด 4x8.50

เมตร(ซึ่งมีการสันนิษฐานว่าเป็นที่ถวายพระเพลิงพระบรมศพของพญาอดดเชียงราย อดีตเจ้าเมืองเชียงใหม่ ในพ.ศ. 2048)

บนอิฐโบราณที่ก่อเป็นกำแพงกำหนดเป็นเขตพุทธาวาสมี**ตัวอักษรเมือง**

เขียนอยู่

ในตำนานพื้นเมืองเก่าแก่ของเมืองเชียงใหม่เล่าว่าในรัชสมัยของพญาติโลกราชครองเมืองเชียงใหม่ในราว พ.ศ. 1984-2030

มีโอรสชื่อท้าวบุญเรืองหรือท้าวศรีบุญเรืองหรือที่คนทางเหนือจะเรียกท้าวเจ้าน้อยศรีบุญเรืองซึ่งครองเมืองเชียงราย ถูกแม่ท้าวหอมกกลาวโทษ จึงถูกส่งให้มาครองเมืองชายแดน "เมืองน้อย" หรือ "เมืองเจ้าน้อย" ซึ่งก็น่าจะเป็นที่มาของคำว่า "เมืองน้อย" หรือ "เมืองเจ้าน้อย" นั้นเองครับ

สรุป

"เมืองน้อยน่าจะมาจากเมืองเจ้าน้อยที่ใช้เรียกเป็นชื่อของโอรสเจ้าเมืองเชียงใหม่ที่ได้เข้ามาครองเมืองชายแดนแห่งนี้นั่นเอง"

ผมเล่ามาคร่าว ๆ ประมาณนี้ครับ ที่น่าสังเกตคือ

:-ชาวกระเหรี่ยงที่อาศัยอยู่ที่เมืองน้อยที่อายุมากที่สุดมากกว่า 90 ปีในปัจจุบันเล่าว่าตั้งแต่เด็กเห็นวัดร้างแห่งนี้เป็นวัดร้างอยู่แล้ว??

:-สถาปัตยกรรมของโบราณสถาน วัดเจดีย์หลวง เหมือนกับวัดศรีเกิด วัดหนองบัวที่เมืองปายเป็นสถาปัตยกรรม"ลานนา"

ประวัติศาสตร์

อำเภอปายเป็นเมืองเก่าแก่ มีหลักฐานว่า เจ้าเมืองคนแรกคือ ขุนสูงปายและในสมัย พระเจ้าโหราประเทศ พระราชาธิบดี เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ ส่ง เจ้าแก้วเมือง ออกสำรวจชายแดน ได้พบว่าภูมิประเทศน่าสนใจ จึงแนะนำให้ขุนสูงปายย้ายเมืองมาตั้งฝั่งตะวันตกของแม่น้ำปายเพราะที่ราบกว้างขวาง ผู้คนจึงเรียกเมืองใหม่ ว่า เวียงไต สวนเมืองเก่าเรียกว่า เวียงเหนือ

พ.ศ. 2454 เมืองปายได้ยกฐานะเป็นอำเภอ โดยมีนายอำเภอคนแรกชื่อ รองอำมาตย์เอกหลวงเจริญเขตเขลางคนคร (สอน สุขุมินทร)

เมืองปาย : ชุมทางชาติพันธุ์ตั้งแต่อดีต (ประวัติศาสตร์เมืองปาย)

[[แก้ไข](#)] ภูมิหลังทางประวัติศาสตร์

เมืองปาย เป็นเมืองที่มีคนตั้งถิ่นฐานตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ ในสมัยประวัติศาสตร์บริเวณที่ตั้งเมืองปายเป็นเมืองสำคัญของล้านนาในสมัยราชวงศ์มังราย ซึ่งมีเมืองเชียงใหม่เป็นศูนย์กลาง ต่อมาเมืองปายได้ร้างไป พร้อมกับเมืองเชียงใหม่ ประมาณ พ.ศ. 2318 – 2338 เมืองปายได้ฟื้นฟูเป็นหมู่บ้าน และพัฒนาเป็นอำเภอปาย โดยมีผู้คนหลายกลุ่มชาติพันธุ์อพยพเข้ามาอาศัยอยู่ ได้แก่คนไทยวน (คนเมือง) คนไทใหญ่ ปกาเกอญอ (กะเหรี่ยง) และชาวไทภูเขาเผ่าต่าง ๆ ทั้งนี้เนื่องจากเมืองปายตั้งอยู่ในบริเวณที่อุดมสมบูรณ์มีแม่น้ำไหลผ่านหลายสายเหมาะสำหรับการประกอบอาชีพเกษตรกรรม ปัจจุบันเมืองปายเป็นเมืองชุมทางที่สำคัญเมืองหนึ่งบนเส้นทางระหว่างเชียงใหม่และแม่ฮ่องสอน

[[แก้ไข](#)] เมืองปาย สมัยก่อนประวัติศาสตร์

อำเภอปาย มีร่องรอยการอาศัยอยู่ของมนุษย์ยุคก่อนประวัติศาสตร์ และมีชุมชนโบราณที่ปรากฏชื่อในตำนาน คัมภีร์โบราณหลายเมือง และมีประวัติสืบต่อกันมาหลายร้อยปี ประกอบกับมีหลักฐานโบราณคดีปรากฏอยู่ในชุมชนโบราณดังกล่าวด้วย จากการศึกษาของพระครูปลัดกวีวัตนธนจรจรยุ สุระมณี วัดเจดีย์หลวงอำเภอเมืองเชียงใหม่มีรายงานการสำรวจว่า ในเขตเมืองนอย อำเภอปาย มีหลักฐานโบราณคดี สมัยก่อนประวัติศาสตร์ดังนี้

ถ้าผีแมน บ้านห้วยหก (ตำบลเวียงเหนือ อำเภอปาย) อยู่ห่างจากบ้านห้วยหกไปทางทิศตะวันตก ราว 1,500 เมตร พบซากกระดูก และกระดูกเคลือบรังไหมให้อาหารสัตว์ หลงเหลืออยู่บางส่วน ถูกชาวบ้านเผาไปเกือบหมดแล้ว ถ้าผีแมนที่อยู่ของมนุษย์ก่อนประวัติศาสตร์นี้ ในเขตจังหวัดแม่ฮ่องสอนมีอยู่หลายแห่งเช่น

- ถ้าป่าคาน้ำชู ตำบลปางหมู อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน

- ถ้ำน้ำลอด อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน
พบหลักฐานของใช้ของคนถ้ำในยุคนั้นคือ กงูไลแขนทำด้วยโลหะ,
หมอดินลายเชือกทาบ, ขวานหินขัด กระจivecไม้ ฯลฯ

- ถ้ำดอยปู่กั้ง อยู่ทางทิศใต้ของบ้านห้วยเฮี้ย (ตำบลเวียงเหนือ อำเภอปาย)
ใช้เวลาเดินทางด้วยเท้าจากหมู่บ้าน ประมาณ 1 ชั่วโมง
พบเครื่องใช้ของมนุษย์ถ้ำมีลักษณะเช่นเดียวกันกับที่พบในถ้ำผีแมนแห่งอื่น ๆ

[**แก้ไข**] ชุมชนโบราณเมืองน้อย

การตั้งถิ่นฐานของปกากะญอ (กะเหรี่ยง)
ชุมชนโบราณเมืองน้อยเป็นชุมชนที่พบหลักฐานทางด้านโบราณคดี
และหลักฐานตำนานและศิลาจารึกที่สะท้อนให้เห็นว่าเมืองน้อยเป็นเมืองสำคัญในสมัยประ
วัติศาสตรราชวงศ์มังราย ตั้งอยู่ในเขตตำบลเวียงเหนือ อำเภอปาย แม่ฮ่องสอน
ตำแหน่งละติจูดที่ 19 องศา 30 ลิปดา 58 ฟลิปดา เหนือ และลองจิจูดที่ 98 องศา 30
ลิปดา 50 ฟลิปดา ตะวันออก ระยะทางประมาณ 27 กิโลเมตร
จากอำเภอปายไปทางทิศเหนือ เมืองน้อย เมื่อสองร้อยปีเศษมามีสภาพเป็นเมืองร้าง
ปัจจุบันได้มีชนเผ่าปกากะญอ (กะเหรี่ยง)
เขาไปจับจองอาศัยตั้งบ้านเรือนที่บานเมืองน้อยโดยมีชื่อใหม่หลายหมู่บ้าน คือ บ้านหัวฝาย
บ้านห้วยงู บายห้วยเฮี้ย บานห้วยหก บานกิวหนอ บานมะเขือคั้น

[**แก้ไข**] เมืองน้อย: ชุมชนโบราณสมัยประวัติศาสตร์

ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ได้กล่าวถึงเรื่องราวเมืองน้อยว่า
ในรัชกาลของพระญาติโลกราช ปกครองเชียงใหม่ พ.ศ. 1984 – 2030
พระองค์มีโอรสชื่อท้าวบุญเรือง หรือศรีบุญเรืองครองเมืองเชียงราย
ต่อมาถูกแม่ท้าวหอมกกล่าวโทษ จึงให้ท้าวบุญเรืองไปครองนอย ในที่สุดก็ถูกฆ่าตาย
เมื่อสิ้นสมัยพระญาติโลกราชแล้ว โอรสของท้าวบุญเรือง
ชื่อพระญาอดเชียงรายได้เสวยราชย์เป็นกษัตริย์เชียงใหม่
ปกครองได้ไม่นานถูกกล่าวหาว่า พระองค์ ราชากิเชกวันจันทร์
ถือว่าเป็นกาลกิณีแก่บ้านเมือง ไม่ประพฤติอยู่ในขนบธรรมเนียมของท้าวพระญา
ไม่ประพฤติอยู่ในทศพิธราชธรรมและยังมีใจฝักใฝ่ไมตรีกับหอ
เสนาอำมาตย์จึงได้ลมหราชบัลลังค์ และได้อัญเชิญให้ไปครองเมืองน้อย ใน พ.ศ. 2038
พระญาอดเชียงรายประทับอยู่เมืองน้อยได้ 10 ปี ก็เสด็จสวรรคตในปี พ.ศ. 2048
เมื่อพระชนมายุได้ 50 พรรษา
พระญาเมืองแก้วกษัตริย์เมืองเชียงใหม่ราชโอรสของพระญาอดเชียงราย
ได้เสด็จมาถวายพระเพลิงพระศพของพระญาอดเชียงรายที่เมืองน้อย
และสร้างอุโบสถครอบ

ครั้งพระญาเมืองแก้วเสด็จสวรรคต ในปี พ.ศ. 2068
เสนาอำมาตย์ได้อัญเชิญพระอนุชาจากเมืองน้อยใหม่ครองราชย์เชียงใหม่
และก่ทำราชากิเชกเป็น พระญาเมืองเกส ใน พ.ศ. 2069 พระองค์ครองราชย์จนถึง พ.ศ.
2081 (พระญาเมืองเกส ครองราชย์เมืองเชียงใหม่ ครั้งที่ 1 พ.ศ. 2068 – 2081 ครั้งที่ 2
พ.ศ. 2086 – 2088) เสนาอำมาตย์ไม่ชอบใจได้ปลดพระองค์ออกจากราชบัลลังค์
และอัญเชิญท้าวชาย ราชโอรสให้ครองราชย์แทน ในปี พ.ศ. 2081
ท้าวชายประพฤติดันไม่อยู่ทศพิธราชธรรม เสนาอำมาตย์ได้รอบปลงพระชนม์ใน พ.ศ.
2086 และได้อัญเชิญพระญาเมืองเกส
จากเมืองน้อยมาครองราชย์ในเมืองเชียงใหม่เป็นครั้งที่สอง

บ้านเมืองน้อยมีโบราณสถานขนาดใหญ่ที่ชาวบ้านเรียกว่า “วัดเจดีย์หลวง”
ตั้งอยู่บนพื้นที่ประมาณ 4 ไร่ มีแนวกำแพงกำหนดเขตพุทธาวาส ขนาด 80 X 100 X 1
เมตร ขนาดซุกชีวิหาร ฐานซุกชีอุโบสถขนาด 4 X 8.50 เมตร
(สันนิษฐานว่าเป็นสถานที่ถวายพระเพลิงพระบรมศพของพระญาอดเชียงราย)
ซุกประตูโขงด้านทิศตะวันออก เจดีย์ขนาด 11 X 11 X 17
เป็นเจดีย์แบบเชิงชอนยอเหลี่ยม บางส่วนยังมีลวดลายการก่ออิฐทำมุม
เจดีย์ถูกสร้างขึ้นจากอิทธิพลของศิลปะเชียงใหม่ในราวพุทธศตวรรษที่ 20 – 21
เจดีย์ถูกขุดค้นหาสมบัติลักษณะแบบผาอกไก่ จากยอดถึงฐานต่ำสุด มีหลุมลึกประมาณ 1
เมตร
ทำให้องเห็นฐานรากของการก่อสร้างเจดีย์ที่ใช้ก้อนหินธรรมชาติขนาดใหญ่วางซ้อนกันเป็น

ฐานราก ก้อนอิฐที่ใช้ก่อสร้างมีขนาด 6 X 11 นิ้ว และในบริเวณวัดเจดีย์หลวง ยังพบจารึกบนแผ่นอิฐ 2 ชิ้น

จารึกหลักแรก พบในบริเวณด้านเหนือของโบราณสถานจารึกด้วยอักษรธรรมล้านนา ภาษาไทยวน จำนวน 3 บรรทัด บรรทัดที่ 2-3 จารึกกลับหัวจากบรรทัดที่ 1 ความว่า “(1) เซแมง (2) เหนอ เหย เหย (3) คนบหลายแล แล แล “
ความในจารึกชิ้นนี้กล่าวถึงนายเซแมง
ผู้เป็นหนึ่งในผู้ป็นอิฐในการก่อสร้างศาสนสถานแห่งนี้
รำลึกถึงคนจำนวนไม่มากนักในการก่อสร้างศาสนสถานแห่งนี้ หรือในเมืองนี้

จารึกหลักที่สอง พบก่อร่วมกับอิฐก้อนอื่น ๆ
ในบริเวณแนวกำแพงด้านใต้ของโบราณสถานจารึกด้วยอักษรฝักขาม ภาษาไทยวน จำนวน 1 บรรทัด ส่วนครึ่งแรกหายไป ส่วนครึ่งหลังอ่านได้ใจความว่า “สิบกา (บ)”
จารึกชิ้นนี้บอกผู้ป็นว่าสิบกาบ คำว่า “สิบ” อาจหมายถึงตำแหน่งขุนนางล้านนาสมัยโบราณ เรียกว่า “นายสิบ” หรือเนื่องจากอิฐส่วนหนึ่งที่หักหายไปบริเวณกึ่งกลางของก้อนอิฐนั้น คำว่า “สิบกา(บ)” อาจสันนิษฐานได้ว่า ขอความเต็มตานหน้าที่หายไปเป็น “(หา) สิบกาบ” หรือขุนนางระดับนายหาสิบกาก็อาจเป็นไปได้

วิสุธรรม แสงจันทร์ กล่าวว่า จากหลักฐานโบราณคดี ซากวัดร้าง ต่าง ๆ จำนวน 30 แห่ง ในเมืองน้อย รวมทั้งวัดเจดีย์หลวง และขอความที่พบ สะท้อนให้เห็นว่าชุมชนที่นี่เป็นเมืองใหญ่ในอดีต
มีฐานะทางเศรษฐกิจดีพอที่จะสร้างศาสนสถานขนาดใหญ่จำนวนมากได้

[[แก้ไข](#)] ชุมชนโบราณบ้านเวียงเหนือ

นอกจากเมืองน้อยแล้ว เมืองปายยังพบชุมชนโบราณที่บ้านเวียงเหนือ ตำบลเวียงเหนือ ตั้งอยู่ในตำแหน่งละติจูด 19 องศา 22 ลิปดา 34 ฟลิปดา เหนือ ลองจิจูด 98 องศา 27 ลิปดา 17 ฟลิปดา ตะวันออก

เมืองปายมีหลักฐานตำนานกล่าวถึงประวัติศาสตร์ของเมืองนี้ในสมัยพระญาแสนพุกษัตริย์เชียงใหม่ (พ.ศ. 1868 – 1877) สร้างเมืองเชียงแสน พ.ศ. 1871 ได้กำหนดให้เมืองปายเป็นเมืองขึ้นของพันทับปอง ของเมืองเชียงแสนในสมัยนั้น (พงศาวดารโยนก หน้า ตำนานเชียงแสน ว่าเมืองจวาคน้อย /จวาคน้อย/สันนิษฐานว่าเป็นคำเดียวกับคำว่า จวาคน้อย)

วันศุกร์ที่ 15 เมษายน พ.ศ. 2028 ปีมะเส็ง สัปตศก (วันศุกร์ เดือน 8 ขึ้น 1 ค่ำ จุลศักราช 847 ปีดับใส) เจ้าเพชรสังขมู
ให้หล่อพระพุทธรูปเวลารับประทานอาหารเช้า(ยามงาย) (อันส์ เพนธ์, 2542)

พ.ศ. 2032 มหาเทวี (พระมารดาพระญาอดเชียงราย)
พระราชทานที่ถวายพระมหาสามีสัทธัมมราชรัตนะ ก่อสร้างมหาเจดีย์ มหาวิหาร
ผูกพัทธสีมาอุโบสถ วัดศรีเกิด (ปัจจุบันชาวบ้านเรียก วัดหนองบัว (ร้าง) บ้านแม่ฮี้
ตำบลแม่ฮี้ อำเภอปาย) พ.ศ. 2033
มีการถวายขาทาสอุปจากพระมหาสามีสัทธัมมราชรัตนะ อุโบสถ มหาวิหาร มหาเจดีย์
พระพุทธรูป ห้ามไม่ให้ผู้ใด นำขาทาสเหล่านี้ไปทำงานอื่น
หากยังเคารพนับถือพระญาอดเชียงรายอยู่ หากฝ่าฝืนขอให้ตกนรกอเวจี

พ.ศ. 2044 ปีระกา ตรีศก เจ้าหมื่นพวยสรวิธ(ม)จินดา หล่อพระพุทธรูป
หนักสี่หมื่นห้าพันทอง เดือนเจ็ด ไร่ในอุโบสถวัดดอนมูน เมืองพายแล(เมืองพาย
/อำเภอปาย) (ปัจจุบันพระพุทธรูปนี้ เก็บรักษาไว้ ณ วัดหมอแปง ตำบลแม่หาด
อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ดร.อันส์ เพนธ์ คลังข้อมูลจารึกล้านนา สถาบันวิจัยสังคม
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ อานฐานพระพุทธรูป วันที่ 21 กุมภาพันธ์ 2549 ความว่า
“ในปีรุ่งเรา สักราชได้ 863 ตัว เจ้าหมื่นพวยสรวิธจินดา สร้างรูปพระพุทธรูปเป็นเจ้าตนนี้
สี่หมื่นห้าพันทอง ในเดือนเจ็ด ไร่ในอุโบสถวัดดอนมูน เมืองพายแล” (ดร.อันส์ เพนธ์
กล่าวว่า หมื่น เป็นตำแหน่งเจ้าเมืองพาย ตำแหน่งใหญ่เทียบเท่าเมืองเชียงแสน
เมืองลำปาง/ 1 ทอง เท่ากับ 1.1 กรัม)

พ.ศ. 2124 ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ กล่าวว่า พระญาลำพูนมาครองเมืองปาย
(พลาย)

พ.ศ. 2283 ปราบกฐินวัดป่าบุก ตั้งอยู่ที่ใต้ของเมืองปาย (พลาย) ช่างตัวผู้
ตั้งความว่า “วัดป่าบุก ใต้เมืองพายชางพู” (คัมภีร์ ธรรมปาทะ (ธรรมบท)
ปัจจุบันเก็บไว้ที่วัดดวงดี อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่)

พ.ศ. 2330 เมืองปายรวมตัวกับเมืองพระยา เมืองเชียงราย เมืองฝาง เมืองป

เมืองสาต กั้นขับไล่พม่า แต่เมืองพระยาทำการไม่สำเร็จ

พ.ศ. 2412 ขณะที่พระเจ้ากาวิโลรสสุริยวงศ์ ดำรงตำแหน่งเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ (พ.ศ. 2399-2413) ลงไปถวายบังคมกราบทูล พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ณ กรุงเทพฯ ฯ ฟ้าโกหลานเมืองหมอกใหม่ ยกกองทัพมาตีเมืองปาย ซึ่งสมัยนั้นมีฐานะเมืองขึ้นของเชียงใหม่ เจาราชภาคิไนย นายบุญทวงศ นายนอยมหาอินท รักษาการเมืองเชียงใหม่ ทำหนังสือถึง เจ้าเมืองลำปาง และเมืองลำพูน ให้มาช่วยเมืองปาย หลังจากนั้นเจ้านายและกองทัพจากสามเมือง ยกกำลังมาช่วยเมืองเชียงใหม่รบกับกองทัพของฟ้าโกหลาน โดยที่นายบุญทวงศ นายนอยมหาอินท คุมกำลัง 1000 คน จากเมืองลำปาง มีนายนอยพิมพ์ิสาร นายหนายไชยวงศ์ คุมกำลัง 1000 คน จากเมืองลำพูนมีนายอินทวิไชย นายนอยมหายศ คุมกำลัง 500 คน แต่ไม่สามารถป้องกันเมืองปายได้ กองทัพฟ้าโกหลาน จุดไฟเผาบ้านเรือน ในเมืองปาย และกวาดต้อนผู้คนและครอบครัวไปอยู่เมืองหมอกใหม่ กองทัพทั้งสามเมืองจึงได้ติดตามไปถึงฝั่งแม่น้ำสาละวิน แต่ตามไม่ทันจึงได้เดินทางกลับ

พ.ศ. 2416 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชดำริว่า เมืองปาย ตั้งแต่ถูกฟ้าโกหลานตีแตก จุดไฟเผาบ้านเมือง กวาดต้อนผู้คนไปเมืองหมอกใหม่แล้ว เมืองปายมีสภาพเป็นร้างบางส่วน ไม่มีผู้รักษาเมือง ยิ่งถูกกองทัพเงี้ยว และลื้อ กวาดต้อนครอบครัวไปอยู่เป็นประจำ จึงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ตั้ง พระยาชัยสงคราม (หนานธนนไชย บุตรราชวงศมหายศ) เป็นพระยาเกษตรรัตนอาณาจักร ไปปกครองเมืองปาย ให้ยกเอาคนจากเมืองเชียงใหม่ไปตั้งเมืองปาย ให้เป็นภูมิลำเนาบ้านเรือนเหมือนเดิม เพื่อจะได้ป้องกันรักษาตามเมืองเชียงใหม่

พ.ศ. 2438

พระยาดำรงราชสิมาผู้ว่าราชการเมืองปายถูกพวกแสนธานีทรพิทักษ์ พ้อเมืองแห่ง ปลนแล้วแสนธานีทรพิทักษ์ประกาศเกลี้ยกล่อมคนเมืองป่าน เมืองนาย เมืองเชียงตอง เมืองพุมารบูเมืองปายและจะเก็บบริบเอาทรัพย์สินของให้หมด พระยารุ่งสุระเดช พรอมด้วยเจ้าเมืองเชียงใหม่ได้ประชุมเจ้านายหกตำแหน่งมอบหมายให้เจ้าอุตรโกศลออกไปปราบปราม

วันที่ 3 พฤษภาคม พ.ศ. 2449 สำนัคดีคนในบังคับอังกฤษ ใช้ดาบฟันสังสุหนันตา และเนออง คนในบังคับสยาม ตาย ณ ตำบลกิวคองหมา แขวงเมืองปาย และนำทรัพย์สินไปมูลค่าประมาณ 1,000.-บาท ศาลต่างประเทศ เมืองนครเชียงใหม่ ได้ตัดสินประหารชีวิต (คำพิพากษาที่ 25/125 ศาลต่างประเทศ เมืองนครเชียงใหม่ วันที่ 24 สิงหาคม รัตนโกสินทรศก 125) อ้างในศาลจังหวัดแม่ฮ่องสอน 2535/คำพิพากษานี้เป็นคำพิพากษาในสมัยที่สยาม (ไทย) ตกอยู่ภายใต้สิทธิธิสภาพนอกอาณาเขตตามสนธิสัญญาเบาว์ริง พ.ศ. 2398) และจำเลยได้อุทธรณ์ ศาลอุทธรณ์กรุงเทพ ได้ยกฟ้องอุทธรณ์ของจำเลย

และให้ประหารชีวิตตามคำพิพากษาศาลล่าง (คำพิพากษาศาลอุทธรณ์ที่ 20 ปี ค.ศ. 1906
อ้างใน ศาลจังหวัดแม่ฮ่องสอน พ.ศ. 2536)

พ.ศ. 2454 กระทรวงมหาดไทยได้ยกเลิกการปกครองเมือง
เปลี่ยนฐานะเมืองปายเป็นอำเภอปาย และได้แต่งตั้งหลวงเจริญเขตเขลางค์นคร (สอน
สุขุมมินทร์) เป็นนายอำเภอคนแรกระหว่าง พ.ศ. 2454 – 2468 [10]

[แก้ไข] ภูมิศาสตร์

เป็นที่ราบแอ่งกระทะ ล้อมล้อมด้วยภูเขา มีแม่น้ำสองสาย คือ แม่น้ำปาย และ
แม่น้ำของ

[แก้ไข] ลักษณะภูมิอากาศ

อ.ปายจังหวัดแม่ฮ่องสอน จะมีหมอกปกคลุมเกือบตลอดทั้งปี ทั้งนี้
มีสาเหตุเนื่องจากลักษณะภูมิประเทศที่เป็นหุบเขาสูง มีพื้นที่ที่อยู่บนที่สูงเหนือระดับน้ำทะเล
ทำให้มีอุณหภูมิสูงในตอนกลางวัน เนื่องจากถูกแสงแดด สวนในตอนกลางคืน
จะได้รับอิทธิพลจากลมภูเขา ทำให้อากาศเย็นลงอย่างรวดเร็ว
ซึ่งเมื่อความรอนในตอนกลางวัน ลอยตัวขึ้นปะทะกับความชื้นของอากาศ
จึงทำให้เกิดหมอกปกคลุม โดยทั่วไปในตอนกลางคืน
สภาพภูมิอากาศจะมีความแตกต่างกันอย่างชัดเจนทั้ง 3 ฤดูกาล เอาเป็นว่าไม่ว่าฤดูไหน
ถ้าเป็นตอนกลางคืน ก็ได้ออนหมวกกันทุกคืนเชียวนะ

[แก้ไข] ฤดูร้อน

เริ่มตั้งแต่ช่วงระหว่างกลางเดือนกุมภาพันธ์ - กลางเดือนพฤษภาคม (แต่บางปีเดือนมีนาคมยังหนาวอยู่เลย ไม่น่าเชื่อ) จะมีอากาศร้อนอบอ้าว ในเวลากลางวัน ช่วงนี้นักท่องเที่ยวจะไม่หนาแน่น จะมีบางในวันเสาร์อาทิตย์ หรือมีวันหยุดเทศกาล ราคาที่พักหลายๆ ที่มีการลดราคา ป้ายอาจจะสวยงามน้อยน้อย แต่ก็เป็นการเที่ยวที่ประหยัดเงินมากขึ้น

[แก้ไข] ฤดูฝน

เริ่มตั้งแต่ช่วงกลางเดือนพฤษภาคม - เดือนตุลาคม จะได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ ทำให้อากาศชุ่มชื้นฝนจะตกชุกมาก ซึ่งจะมีปริมาณมากที่สุดในเดือนสิงหาคม มีผลทำให้บางที่พักที่ใกล้แม่น้ำต้องคอยลุ้นกันว่า น้ำจะท่วมมัยกันทุกๆ ปีๆ ละหลายๆ ลุน สะพานไม้ไผ่ข้ามแม่น้ำสายที่สร้างกันไว้อาจจะทยอยกันพัง แต่ฤดูนี้จะตรงกับซัมเมอร์ของทางยุโรป จึงจะมักพบเห็นชาวยุโรป เด็กนักเรียน พ่อแม่ผู้ปกครองหนวดตาในฤดูนี้ กิจกรรมที่นิยมในช่วงนี้ จะเป็นการลองแพยางในแม่น้ำสาย

[แก้ไข] ฤดูหนาว

เริ่มตั้งแต่ช่วงเดือนตุลาคม - กลางเดือนกุมภาพันธ์ โดยได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ และความกดอากาศสูงจากประเทศจีน อากาศจะหนาวเย็นมาก และยิ่งหนาวเย็นก็จะมีคนมาเที่ยวมาก ยิ่งมากๆ จนถึงมากโคต โดยเฉพาะเดือนธันวาคม จะมีนักท่องเที่ยวมาเยอะ แต่ก็เป็นเดือนที่อากาศดี และป้ายก็สวยที่สุดในเดือนนี้ ปัญหาไม่มีที่พักก็จะวนในเดือนนี้ เป็นประจำทุกปี จนเป็นที่มาของคำว่า “ป้ายเปลี่ยนไป ป้ายเป็นถนนชาวสาร” ก็เพราะนักท่องเที่ยวมาเจอกับนักท่องเที่ยว เจอกันไปมา

[[แก้ไข](#)] สถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญของอำเภอปาย

[[แก้ไข](#)] น้ำพุร้อนปาย

อยู่ในป่าแม่ปายฝั่งซ้ายตอนบนหนองที่ตำบลแม่ฮี้
โดยใช้เส้นทางหลวงหมายเลข 1095 (ปาย-แม่มาลัย)
ข้ามสะพานแม่น้ำปายถึงบริเวณหลักกม.ที่ 87-88 แยกซ้ายเข้าไปอีก 2 กม.
ตามทางเข้าน้ำพุร้อนปาย เป็นทางลาดยางตลอดทั้งสาย
สภาพของโป่งน้ำร้อนเป็นบ่อน้ำร้อนน้ำกำลังเดือดเป็นฟองๆ และมีหมอกควันปกคลุมพื้นที่
พร้อมทั้งมีน้ำร้อนไหลเรื่อยๆ ทั่วบริเวณกว้างมีบ่อใหญ่สองบ่อ
นอกนั้นก็มีลักษณะเป็นน้ำพุจุดความรอนประมาณ 80 องศาเซลเซียส และรอบๆ
โป่งร้อนเป็นไม้สักที่สมบูรณ์มาก

ทุกวันจะมีมีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างประเทศ โดยเฉพาะวันหยุด
เสาร์อาทิตย์ จะมีคนมาเที่ยวที่นี้มาก นอกจากการอาบน้ำแร่ จะเป็นผลดีต่อสุขภาพแล้ว
หลายคนที่มาแช่น้ำพุร้อนเชื่อกันว่าจะทำให้โรคภัยไข้เจ็บบางอย่างหายหรืออาการดีขึ้นอีกด้
วย

[[แก้ไข](#)] วัดกลาง อ.ปาย

ตั้งอยู่ที่ตำบลเวียงใต้ ภายในวัดมีพระเจดีย์องค์ใหญ่
ศิลปะไทยใหญ่แท้ประดิษฐานอยู่กลางลานวัด
มีเจดีย์ทรงมอญรายล้อมโดยรอบใต้เจดีย์ทำเป็นซุ้มประดิษฐานพระพุทธรูปประจำวัน
เหนือฐานเจดีย์องค์ใหญ่ทำเป็นมณฑปยอดมงกุฎ ภายในวัดมีวัดอุโบสถ
สมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 อยู่ในตัวเมืองปาย

[แก้ไข] เจดีย์พระธาตุแม่เย็น

อยู่ที่บ้านแม่เย็น ตำบลแม่ฮี้ ตามเส้นทางสายแม่ฮ่องสอน-ปาย เป็นเจดีย์ที่สร้างสมัยใด ไม่ปรากฏ ตั้งอยู่บนเนินสูง และเมื่อขึ้นไปนมัสการองค์พระธาตุแม่เย็น จะมองเห็นทิวทัศน์ ของอำเภอปายโดยทั่วถึง เป็นจุดสังเกตของผู้โดยสารเครื่องบิน ว่าเขาเขตอำเภอปายแล้ว

[แก้ไข] วัดน้ำฮู

ห่างจากตัวอำเภอไปทางทิศตะวันตกประมาณ 3 กม. เป็นที่ประดิษฐาน หลวงพ่ออุ่นเมือง ซึ่งเป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ทำด้วยโลหะทองสัมฤทธิ์ หน้าตักกว้าง 28 นิ้ว สูง 30 นิ้ว พระพุทธรูปองค์นี้พระเศียรกลวง ส่วนบนเปิดปิดได้และมีน้ำขังอยู่ เป็นพระพุทธรูปสิงหสาม อายุประมาณ 500 ปี เมื่อ พ.ศ. 2515 มีพระพุทธรูปจากอำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ มานมัสการและสงสัยว่าช่างในพระจะมีน้ำจึงเปิดดูพบว่ามีน้ำจริงๆ ช่างนี้แพร่ออกไปก็มีผู้คนหลั่งไหลมาขอให้น้ำไปสักการะพอน้ำในพระเศียรหมดก็จะมีไหลออกมาอีกในลักษณะซีกออกมาตลอดเวลา น้ำตกอยู่ระหว่างทางไป น้ำตกหมอแปง

ด้านหลังเมืองค์พระเจดีย์ ตามประวัติเล่าว่า พระสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงสร้างเพื่อบรรจุพระอัฐิของพระพี่นางสุพรรณกัลยา

[แก้ไข] น้ำตกหมอแปง อ.ปาย

น้ำตกหมอแปง เป็นน้ำตกขนาดกลาง อยู่ในบริเวณ หมู่บ้านหมอแปง ทางทิศเหนือของตัวอำเภอ ใช้เส้นทางสายปาย แม่ฮ่องสอน อยู่ห่างจากตัวอำเภอปาย ก.ม. เส้นทางเป็นถนนคอนกรีต และเป็นถนนลูกรังในช่วงสุดท้ายที่จะถึงทางขึ้นน้ำตก ทางช่วงนี้ไม่สามารถนำรถยนต์ขึ้นได้ นอกจากเป็นรถขับเคลื่อนแบบ 4 ล้อ มอเตอร์ไซด์สามารถนำขึ้นไปได้ แต่ต้องใช้ความระมัดระวังในการขับขี่ น้ำตกมีบริเวณสำหรับกางเต็นท์ แต่ไม่มีร้านค้า

[[แก้ไข](#)] กอแล (ปาย แคนย่อน)

อยู่ในเขตบ้านร่องเหยง ห่างจากอำเภอประมาณ 7 กม.
สามารถเดินทางได้โดยทางหลวงหมายเลข 1095 (ปาย-แม่มาลัย) บริเวณหลักกม.ที่ 88
อยู่ทางด่านขวามือ และต้องเดินเข้าไปอีกประมาณ 200 เมตร
ลักษณะเป็นผืนดินที่ถูกกัดเซาะเป็นร่องลึกคล้ายหน้าผาติดต่อกันเป็นบริเวณกว้างประมาณ 5 ไร่เศษ (คล้ายกับแพะเมืองผีของจังหวัดแพร่)
สามารถเดินทางไปท่องเที่ยวได้ทุกฤดูกาล

[[แก้ไข](#)] กิจกรรมที่น่าสนใจ

[[แก้ไข](#)] ปั่นจักรยานชมเมืองปาย

เส้นทางปั่นจักรยานสาย เชียงใหม่-แม่มาลัย-ปาย
เป็นเส้นทางที่ทำให้นักปั่นเสือภูเขา เส้นทางคดเคี้ยว และเลี้ยวไปตามหุบเขา
สองข้างทางรายล้อมไปด้วยพืชพรรณไม้และป่าเขาลำเนาไพร เขตติดต่อระหว่าง
อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่และอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน แวะชื่นชมทิวทัศน์อัน
สวยงามของทะเลหมอกที่ ห้วยน้ำดัง จักรยาน จะมาหาเช่าใน อำเภอปาย ก็ได้
ซึ่งก็มีร้านจักรยานให้เช่าแก่นักท่องเที่ยวอยู่หลายร้าน

[แก้ไข] นิ่งข้าง ชมไพรใน อ.ปาย

กิจกรรมที่บริการให้นักท่องเที่ยวได้เพลิดเพลินในการชมธรรมชาติอีกอย่างหนึ่งคือ นิ่งข้าง ท่านสามารถติดต่อบริการนึ่งข้างได้ที่ ปางข้างบ้านท่าปาย ใกล้กับท่าปายสป่าแคมป์รีสอร์ต เป็นเส้นทางเดียวกับการไปน้ำพุร้อนบ้านท่าปาย ค่าบริการนึ่งข้าง ชั่วโมงละ 500 บาท นึ่งได้สองคนต่อข้าง 1 เชือก

[แก้ไข] ล่องแก่ง แม่น้ำปาย

แม่น้ำปายเป็นแม่น้ำสายหลักของจังหวัดแม่ฮ่องสอน มีต้นกำเนิดมาจากทิวเขาถนนธงชัย และแดนลาว แล้วไหลผาน 3 อำเภอในจังหวัดเดียว คือ อ.ปาย-อ.ปางมะผ้า-อ.เมือง ก่อนจะไหลลงสู่ม่าน้ำสาละวิน แต่ละช่วงมีทิวทัศน์ที่สวยงาม

การล่องแก่งแม่น้ำปาย รวมระยะทางประมาณ 50 กิโลเมตร ความยากของแก่งมีตั้งแต่ระดับ 1-4 ช่วงฤดูฝนอาจจะถึงระดับ 5 ซึ่งมีความยากมาก และระดับน้ำรุนแรง นักท่องเที่ยวจะได้สัมผัสธรรมชาติที่สวยงามและความสนุกสนานตลอดสายน้ำ เช่น เล่นน้ำตกชุกซา ผจญภัยเซตตัวในบ่อตกลน กระโดดหน้าผาสูง ช่วงเวลาที่เหมาะกับการล่องแก่ง คือ เดือนมิถุนายน-กุมภาพันธ์ของทุกปี การล่องแก่งต้องอาศัยผู้เชี่ยวชาญท้องถิ่น

[แก้ไข] ล่องแพยาง

อำเภอปาย นับว่าเป็นแห่งแรกในประเทศไทยที่ได้ริเริ่มกิจกรรมนี้ การล่องแพยางไปตามสายน้ำ แม่น้ำปาย เป็นแม่น้ำที่มีเกาะแก่งมากที่สุดในประเทศไทย และเป็นกิจกรรมที่นักท่องเที่ยวมาเที่ยวเมืองนี้มักจะไม่พลาด การล่องแพท่านสามารถเลือกได้ในโปรแกรม 1 วัน หรือ 2 วัน โดยส่วนใหญ่โปรแกรมการล่องแก่งจะไปเริ่มที่ลำน้ำของในเขต อ.ปางมะผ้า และไปสิ้นสุดที่ลำน้ำปายในพื้นที่ของที่ทำการอุทยานแห่งชาติ น้ำตกแม่สุรินทร์ บ้านปางหมู อ.เมือง แม่ฮ่องสอน ในระหว่างการเดินทางจะได้พบกับความสนุกตื่นเต้น การตั้งแคมป์ในป่า การแชโคลนจากบ่อน้ำพุร้อนตามธรรมชาติ เพื่อผิวพรรณเปล่งปลั่ง กิจกรรมการล่องแก่ง

จะมีในช่วงเดือน ต้นเดือนมิถุนายนและไปสิ้นสุดในเดือนกุมภาพันธ์ของปีต่อไป
ในช่วงฤดูแล้งหน้าหอยจะไม่สามารถลองแกงได้
ก่อนการลองแพทานจะได้รับการฝึกการพายเรือ และการแนะนำ
วิธีการปฏิบัติในการพายแพอย่างละเอียดจากผู้ค้ำพายเรือ หรือที่เรียกว่า กู้ปัดัน
การลองแพควรจะนัดแนะกับเพื่อนเพราะแพยางลำหนึ่งต้องมีผู้ร่วมพายอย่างน้อย 4 คน

[[แก้ไข](#)] การเดินทาง

[[แก้ไข](#)] รถโดยสารประจำทาง

- จากกรุงเทพฯ

- มีรถโดยสารประจำทางปรับอากาศของบริษัทเอกชน
ออกจากสถานีขนส่งสายเหนือหมอชิต 2 ถนนกำแพงเพชร ทุกวันๆ ละ 1 เที่ยว
สอบถามรายละเอียดเพิ่มเติมได้ที่ บริษัท เมืองเหนือยานยนต์โทร. 0 2936 3587-8
จากเชียงใหม่

- มีรถโดยสารประจำทางทั้งธรรมดาและปรับอากาศ วิ่งบริการ 2 เส้นทาง คือ

1. สายเชียงใหม่-แม่สะเรียง-แม่ฮ่องสอน มีบริการวันละหลายเที่ยว
ตั้งแต่วเวลา (ทางหลวงหมายเลข 108) 06.30-21.00 น. ใช้เวลาเดินทางถึงอำเภอ
แม่สะเรียง 4 ชั่วโมง ถึงแม่ฮ่องสอน 8 ชั่วโมง

นครเขลางค์ นครลำปาง

เมื่อพุทธศักราชได้ ๑๒๐๒

พระนางจามเทวีได้รับการอัญเชิญให้มาครองราชย์ที่นครหริภุญไชย พระนางมีราชบุตร ๒ พระองค์ คือ เจ้ามหันตยศ และเจ้าอินทวร หรืออหันทยศก็เรียก พระนางจามเทวีทรงให้เจ้าชายอหันทยศไปครองเมืองเขลางค์นคร

ในสมัยพระเจ้าเม็งรายแห่งเมืองเชียงราย

พระองค์ทรงขยายอาณาจักรยกกองทัพลงมาตีเมืองหริภุญไชย

มีพระเจ้ายี่บาเป็นกษัตริย์ปกครองอยู่

กองทัพพระเจ้ายี่บาไม่สามารถต่อสู้กองทัพอันใหญ่หลวงของพระเจ้าเม็งรายได้

จึงถอยทัพหลบหนีไปอยู่กับราชบุตรนามพระยาเบิก เจ้าผู้ครองเขลางค์นคร

ต่อมารวบรวมกำลังทัพได้ จึงยกกองทัพจากเขลางค์นครมาชิงเมืองหริภุญไชยคืน

เจ้าขุนคราม ราชบุตรเจ้าเม็งรายผู้ครองเชียงราย

ยกกองทัพมาช่วยรบพระยาเบิกสิ้นชีพในสนามรบ พระยาเบิกถอยทัพไปนครเขลางค์

ถูกกองทัพเจ้าขุนครามนำกำลังติดตามต่อสู้

พ่ายแพดองหนีไปพึ่งพระบรมโพธิสมภารเจ้าเมืองพิษณุโลก จากชัยชนะในการรบครั้งนี้

เจ้าขุนครามได้รับการแต่งตั้งให้เป็นเจ้าชัยสงคราม

ข้าราชการนำพระแก้วมรกตจากเชียงรายเดินทางไปนครพินด์เชียงใหม่

รุธที่บรรทุกพระแก้วมรกตไม่สามารถเคลื่อนที่ใด ด้วยความมหัศจรรย์เป็นอย่างยิ่ง

ข้าราชการจึงต้องนำพระแก้วมรกตไปนครเขลางค์เพราะเมืองเขลางค์นี้

พระฤกษ์เคยนิมิตไว้แล้วว่า สถานที่เมืองนี้ตั้งอยู่มีพระบรมธาตุพระพุทธรูปอยู่ตั้ง ๕

แห่ง เป็นที่เกิดศรีและเดชะมาก ด้วยเหตุนี้จึงขนานนามเมืองนี้ว่าศรีนครไชยเขลางค์

วัดที่พระแก้วมรกตไปประดิษฐาน คือวัดพระแก้วดอนเตา

พระแก้วมรกตประทับอยู่ที่เขลางค์นครจนกระทั่ง พ.ศ. ๒๐๑๙

พระเจ้าติโลกราชโปรดให้เสนาบดีชื่อสีโศทร (หมื่นตามพราด) กอเสริมราชกุม

(เจดีย์หลวง) องค์กรที่เจ้าแสนเมืองมาทรงสร้างไว้ ทรงบูรณะพระเจดีย์หลวงใหม่

เป็นฐานกว้าง ๓๕ วา สูง ๔๕ วา มียอดเจดีย์เป็นองค์เดียวงามมากในนครพินด์เชียงใหม่

พระเจ้าติโลกราชทรงอัญเชิญพระแก้วมรกตมาประดิษฐานไว้ในเจดีย์หลวงแห่งนี้

ต่อมาพระเจ้าติโลกราชทรงยกกองทัพไปตีเมืองหลวงพระบาง

แต่หลวงพระบางมีชัยภูมิแน่นหนามั่นคง

ตั้งรับเป็นสามารุห์ไม่สามารถตีเมืองให้แตกได้ต้องยกทัพกลับ ส่วนเมืองเชียงรุ่ง

พระองค์นำทัพเข้าทำสงครามยึดได้ พระองค์เสด็จทิวงคต เมื่อ พ.ศ. ๒๐๓๑

มีราชโอรสองค์เดียวพระนามว่าท้าวศรีบุญเรือง ครองเมืองเชียงราย

ถูกกล่าวหาว่ามีความผิดทางอาญา จึงถูกปลงพระชนม์

ท้าวศรีบุญเรืองมีราชบุตรคือท้าวยอดเชียงราย
เสนามาตยราชวงศานูวงศ์ประชุมปรึกษาหารือกันแล้วจึงอัญเชิญท้าวยอดเชียงรายขึ้นเถลิง
ราชสมบัติในนครพิงค์เชียงใหม่

พระยอดเชียงรายมีราชบุตรองค์หนึ่งทรงนามว่ารัตนราชกุมาร
และมีราชบุตรบุญธรรมองค์หนึ่งนามว่าเพลาสง ด้วยเป็นบุตรจีนฮ่อ
พระยอดเชียงรายจึงให้ไปครองเมืองพร้าว ส่วนรัตนราชกุมารยังทรงพระเยาว์อยู่
ต่อมาพระยอดเชียงรายเสด็จทิวงคต
รัตนราชกุมารจึงทรงครองราชย์ที่นครพิงค์เชียงใหม่แทน
พระองค์ทรงพระนามใหม่ว่าพระเจ้าศิริธรรมจักรพรรดิราช พระองค์สิ้นพระชนม์
ไม่มีราชบุตรสืบแทน บรรดาเสนามาตยจึงได้อัญเชิญท้าวเกษแก้วกุมาร ผู้เป็นอนุชา
คือราชบุตรพระยอดเชียงรายเช่นกัน ครองเมืองนครพิงค์เชียงใหม่
พระนามว่าพระเมืองเกษเกล้าเจ้านครพิงค์เชียงใหม่

พระเมืองเกษเกล้ามีราชบุตรองค์หนึ่งพระนามว่าเจ้าชายคำราชบุตร
คิดการใหญ่กับเสนามาตย
จับกุมพระราชบิดาแล้วปราบดาภิเษกเป็นพระเจ้านครพิงค์เชียงใหม่
ส่วนพระเมืองเกษเกล้าถูกเนรเทศไปอยู่เมืองนอย แต่ในสมัยเจ้าชายคำครองนครพิงค์
สร้างความเดือดร้อนทุกข์ยากแก่ราษฎรเป็นอันมาก ราษฎรจึงกอกบฏ
ถอดพระองค์ออกจากราชบัลลังก์
ไปอัญเชิญพระเมืองเกษเกล้าขึ้นครองราชย์นครพิงค์เชียงใหม่เป็นคำรบสอง
แต่พระองค์ทรงพื้นเพื่อน จึงถูกลอบปลงพระชนม์

บรรดาเสนามาตยประชุมปรึกษากันแล้ว จึงได้ไปทูลขอพระเจ้าโพธิสารราช
เจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุตล้านช้าง
ซึ่งมีมเหสีเป็นราชธิดาพระเมืองเกษเกล้ามีราชบุตรคือพระอุปโยวราชล้านช้าง
ทรงขึ้นครองราชย์ที่นครพิงค์เชียงใหม่

พระอุปโยวราชล้านช้าง พระนามเดิมว่าเจ้าเชษฐวงษ์
ต่อมาพระเจ้าโพธิสารราชสิ้นพระชนม์
พระเจ้าเชษฐวงษ์จึงเสด็จไปจัดงานศพพระราชบิดาแต่พระองค์คิดว่าเสร็จพิธีศพพระราชบิดา
แล้ว คงประทับครองราชย์ที่หลวงพระบางสืบไป พระองค์จึงได้อัญเชิญพระแก้วมรกต
พระแก้วขาว (พระจันทร์แก้วขาวกรุงละโว้) พระพุทธรูปสี่หิ่ค พระแทกรคำ
และพระพุทธรูปอื่นอีกหลายองค์ นำไปประดิษฐานไว้ที่นครหลวงพระบาง
พระองค์ขึ้นเถลิงราชสมบัติกรุงศรีสัตนาคนหุต
เฉลิมพระนามว่าพระอภัยพุทธบวรไชยเชษฐาธิราช พระเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุตล้านช้าง

พระไชยเชษฐาธิราชล้านช้างทรงใช้อำมาตย์มาขอสมภาพธรรมสังฆเจ้าเมืองเชียงใหม่
ว่าไม่เสด็จมาครองราชย์ที่นครพิงค์อีกแล้ว
ขอให้พระมหาเทวีเจ้าจิริประภารักษาเมืองไว้ด้วย
เสนามาตย์ทั้งหลายทราบเรื่องแล้วปรึกษากันอัญเชิญพระเมกุฏซึ่งอยู่เมืองนาย
อันมีเชื้อสายสืบมาแต่ขุนเครีอราชบุตรพระยาเม็งรายผู้สร้างนครพิงค์เชียงใหม่
มาครองราชย์ที่เชียงใหม่สืบชาติตวยวงศ์ต่อไป

พระเมกุฏรับเชิญมาครองราชย์ที่นครพิงค์
ได้รับเฉลิมพระนามว่าพระเจ้าสุทริวงศดำรงนครเชียงใหม่

เมื่อพระเมกุฏสุทริวงศทรงเป็นกษัตริย์ครองนครเชียงใหม่แล้ว
เสนาบดีมนตรีมาตย์ในนครพิงค์ได้มากันไปเฝ้าพระไชยเชษฐาธิราช ณ
กรุงศรีสัตนาคณหุตล้านช้าง ทูลขอพระแก้วมรกต พระสิงห์ พระแทรกคำ
พระประจำนครเชียงใหม่คืนมา พระองค์คืนให้แต่พระสิงห์นอกนั้นหาคืนไม่

ต่อมาพระเจ้าหงสาวดียกกองทัพมาตีนครพิงค์เชียงใหม่
พระเมกุฏสุทริวงศสู้ไม่ได้ จึงเสียเมือง แต่พระเจ้าหงสาวดีทรงให้ครองนครพิงค์ดั้งเดิม
แต่พระเมกุฏเจ้านครพิงค์เชียงใหม่ กับพระยากุมล
ผู้ครองเมืองเชียงแสนรวมกันแข็งเมืองไม่ขึ้นต่อกรุงหงสาวดี
พระเจ้ากรุงหงสาวดียกกองทัพมาปราบปรามนครพิงค์เชียงใหม่มีชัยชนะอีก
จึงนำพระเมกุฏและพระยากุมลไปไว้เป็นตัวประกันที่กรุงหงสาวดี
พระองค์แต่งตั้งให้พระราชเทวี อันมีเชื้อสายราชวงศ์เชียงใหม่ ครองนครพิงค์
ทรงนามว่าพระวิสุทธิเทวี ทรงเป็นราชินีครองนครพิงค์สืบไป

เข้า พ.ศ. ๒๑๐๗

พระไชยเชษฐาย้ายราชธานีจากหลวงพระบางไปตั้งนครหลวงที่เวียงจันทน์
ทรงอัญเชิญพระแก้วมรกต พระแทรกคำ (พระบาง) ไปประดิษฐานที่พระนครใหม่
ทรงสร้างปราสาทสามยอดเป็นที่ประดิษฐาน พระแก้วมรกต พระบาง และพระพุทธรูป

หลังจากที่กรุงศรีอยุธยาแตกเมื่อ พ.ศ. ๒๓๑๐

พระเจ้าตากสินทรงกู้ชาติรวบรวมกำลังต่อสู้กับกองทัพพม่า พระองค์สามารถมีชัยชนะ
จึงสามารถกู้ชาติได้สำเร็จ ทรงครองราชย์ที่กรุงธนบุรี
พระองค์ทรงให้สมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึกทรงนำทัพไปตีเวียงจันทน์
สมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึกมีชัยชนะต่อนครเวียงจันทน์ จึงนำพระแก้วมรกต พระบาง
มาไว้ที่กรุงธนบุรี พระเจ้าตากสินทรงสร้างที่ประทับให้พระแก้วมรกต
ที่อุโบสถวัดอรุณราชวราราม

ต่อมาพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงเสวยราชย์ต่อมาจากพระเจ้ากรุงธนบุรี
จึงย้ายราชธานีมาสร้างใหม่ที่กรุงเทพมหานคร สร้างวัดใหม่เพื่อประดิษฐานพระแก้วมรกต
เรียกว่าวัดพระศรีรัตนศาสดาราม
พระราชทานนามพระนครใหม่สอดคล้องกับนามพระแก้วมรกตว่า
กรุงเทพมหานครอมรรัตนโกสินทร์ มหินทรายุธยาบรมราชธานี